

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-82>

УДК 378.12

Лугова В.М., Чумак Г.М.

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сучасних підходів до визначення сутності професійного іміджу викладача та напрямів його удосконалення у закладах вищої освіти. Розкрито сутність поняття професійний імідж викладача. Досліджено підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до визначення складових іміджу викладача. Обґрунтовано складники професійного іміджу викладача, якими є зовнішній (габітарний), репутаційний, компетентнісний, комунікаційний, особистісний. Визначено вимоги студентів до складових іміджу педагогічних працівників за допомогою анкетування. Визначено критичні точки удосконалення іміджу, якими є професійна майстерність викладача, етична академічна поведінка та комунікативні навички. Це вимагає продовження роботи у даному напрямку, яка полягає у розробці удосконаленого проекту Кодексу професійної етики та організаційної культури працівників.

Ключові слова: імідж, педагогічний імідж, професійний імідж викладача, педагогічна майстерність, етичний кодекс.

Luhova Viktoriia, Chumak Hanna

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

DIRECTIONS TO IMPROVE THE IMAGE OF THE HIGHER EDUCATION TEACHER

Summary. The article is devoted to the research of modern approaches definition the essence of the lecturer's professional image and directions of its improvement in higher education institutions. The essence concept of the lecturer's professional image is revealed. The characteristic features of the lecturer's professional image are presented. It is determined that the lecturer's professional image is a certain image of the teacher's personality, which is formed by him consciously or unconsciously in the process of interpersonal interaction with colleagues, students, leadership, society. The preconditions formation of lecturer's professional image are considered. It is formed as a result of the interaction of the teacher's personality (the totality of his motives, interests, orientation, socio-psychological features, the I-concept, the available knowledge, skills and abilities), the requirements of the profession (necessary for the social role of the teacher of knowledge, skills and abilities, psychological qualities and peculiarities of the teacher's behavior) and the target audience. The role of self-presentation in shaping a professional image is revealed. The approaches of domestic and foreign scientists to the definition of components of the teacher's image are investigated. The components of the professional image of the teacher, which are external (greedy), reputation, competence, communication, personal, are substantiated. The research hypotheses were formulated: the problem of the teacher's image is relevant today; organization of interpersonal interaction and realization professional functions of the teacher are significantly influenced by both professional and personal qualities; the habitual and communicative components of the teacher's image are the least developed. Requirements of students to make up the image of pedagogical workers by means of questioning are determined. Critical points of image improvement are identified, which are the teacher's professional skill, ethical academic behavior and communication skills. This requires continuation of work in this direction, which consists in the elaboration of an improved draft Code of Professional Ethics and Organizational Culture of Workers.

Keywords: image, pedagogical image, professional image of the teacher, pedagogical skill, ethical code.

Постановка проблеми. Одним із шляхів підвищення ефективності педагогічної діяльності є формування позитивного професійного іміджу викладача. Імідж є одним із інструментів психологічного впливу, тому інтерес, який викликає особистість викладача є першим кроком до зацікавлення безпосередньо предметом, який він викладає. Професійна компетентність сама по собі ще не забезпечує успіх педагогічної діяльності і не створює гідну репутацію. Для цього необхідно мати позитивний професійний імідж, постійно опікуватись ним, розвиватися відповідно до очікувань студентів, керівництва, колег і потреб навчального середовища. Сутність іміджу педагога, його роль, умови формування вимагають особливого розгляду, розробки способів його діагностики, стимулювання його удосконалення, перетворення в повноцінний чинник педагогічного процесу.

Все вищезначене свідчить про актуальність обраної теми дослідження та необхідність подальшого наукового пошуку у даній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема педагогічного іміджу не нова, однак з часом інтерес до неї не згасає, а все більше актуалізується у зв'язку із загостренням конкуренції як серед закладів вищої освіти так і серед науково-педагогічних працівників. У своїх дослідженнях автори частіше за все розглядають особливості феномену іміджу педагога, особливості його структури та етапи (або шляхи) формування. Саме ці питання розглядають у своїх дослідженнях О. Вощевська [1], Г. Євтушенко, А. Бабошко, Д. Бушля [2] та ін.

Серед останніх досліджень і публікацій варто звернути увагу на праці Н. Савченко, яка висвітлює проблему формування професійного іміджу педагога закладу вищої освіти в ракурсі розвитку його педагогічної майстерності [4]. В. Тимошенко, який розглядає педагогічний імідж викладача ВНЗ як частину професійної компетенції [5].

Зарубіжні вчені також не оминають проблеми іміджу педагога. І. Кестере та Б. Кальке,

досліджуючи імідж педагога, роблять акцент на компонентах, які формують його візуальний образ [7]. С. Зейгер наголошує на важливості зовнішнього вигляду та здатності до ефективної взаємодії [8]. Е. Харюнен значну увагу приділяє авторитету педагога [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як показав аналіз наукових джерел, дослідники в основному акцентують увагу на теоретичних аспектах даної проблематики, недостатньо уваги приділяючи діагностиці професійного іміджу, а ще менше – питанням його формування та нормативного забезпечення безпосередньо у ЗВО.

Мета статті. Метою статті є визначення сутності професійного іміджу викладача та визначення напрямків його формування за результатами опитування студентів.

Виклад основного матеріалу. Професійний імідж викладача – це певний образ особистості викладача, який формується ним свідомо чи неусвідомлювано в результаті взаємодії особистості викладача (сукупності його мотивів, інтересів, спрямованості, соціально-психологічних рис, Я-концепції, наявних знань, умінь та навичок), вимог професії (необхідних для виконання соціальної ролі викладача знань, умінь та навичок, соціально-психологічних якостей та особливостей поведінки викладача) та цільової аудиторії (колег, студентів, керівництва, суспільства).

Проаналізувавши підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до визначення складових іміджу викладача можемо дійти висновку, що, незважаючи на деякі розбіжності у назвах та деталізації складових, автори наголошують на важливості таких складових професійного іміджу як зовнішній вигляд; здатність до професійного спілкування із використанням вербальних та невербальних засобів; професійної компетентності; індивідуальні соціально-психологічні та психофізіологічні особливості. На нашу думку, слід доповнити даний перелік такою складовою як репутаційна. Репутація часто «біжить» попереду викладача та формує його образ у очах студентів. Таким чином, досліджуючи професійний імідж викладача, будемо орієнтуватися на такі його складові як зовнішній (габітарний), репутаційний, компетентнісний, комунікаційний, особистісний.

На основі аналізу наукових джерел та дослідження етичних кодексів викладача (або аналогів) стосовно наявності вимог щодо складових іміджу науково-педагогічних працівників [3] було сформульовано ряд гіпотез:

проблема іміджу викладача ЗВО є актуальною сьогодні;

на організацію міжособистісної взаємодії та реалізацію професійних функцій викладача суттєво впливають як професійні так і особисті його якості;

габітарна та комунікативна складові іміджу викладача є найменш розвиненими.

Для перевірки даних гіпотез протягом вересня-листопада 2019 року було розроблено анкету та проведено опитування студентів ЗВО (https://docs.google.com/forms/d/1Mu5lr1N0r_NPvZIs1gkUc1zd_k59e6OBL1I5wco0eiU/edit#responses). Опитуванням було охоплено

594 студенти ЗВО Харкова, з них 56,3% студенти 1-2 курсів першого (бакалаврського) рівня, 37,2% 3-4 курсів першого (бакалаврського) рівня та 6,4% студенти 1-2 курсів другого (магістерського) рівня.

Результатами опитування було підтверджено актуальність проблеми іміджу викладача ЗВО. На цьому наголошують 61,1% опитаних. 22,1% респондентів не змогли відповісти на дане питання, а 16,8% опитаних не вважають дану проблему насущною. Актуальною дану проблему вважають 58,8% студентів 1-2 курсу першого (бакалаврського) рівня, 64,5% студентів 3-4 курсу, 73,3% студентів 1-2 курсів другого (магістерського) рівня (рис. 1).

Стосовно розуміння поняття "імідж викладача" відповіді розподілилися таким чином: по 77,7% опитаних обрали варіанти "манера поведінки" та "професіоналізм", 74,9% – "культура спілкування", 54,3% – "зовнішній вигляд", 48,6% – "ділові та особистісні якості", 46,6% – "ораторське мистецтво", 34,2% – "репутація". Також окремими студентами було висловлено власні думки з цього приводу, а саме "ставлення до студентів", "адекватність, зацікавленість у власній дисципліні", "уміння адекватно ставитися до різних ситуацій, шанобливо ставитися до студентів, практичні знання", "досвід викладача у практичній сфері", "результат праці".

Більшість студентів впевнені, що імідж викладача може змінити їхнє ставлення до дисципліни (62,6% опитаних). У якості пояснення було надано такі відповіді: "тому що буде приємніше сприймати матеріал", "тому що позитивний педагогічний імідж – найважливіший складник майстерності викладача, який зумовлює бажання студентів до навчання та результативність цього процесу", "якщо викладач сам по собі не цікавий, або не сподобався, предмет вже не хочеться вивчати", "коли у викладача приємний зовнішній вигляд та манера спілкування із студентами то на його пари приємно і цікаво приходити", "зустрічають по одягу, проводжають по розуму. Дуже важливо справити хороше враження на учнів. Навіть самий нудний і непотрібний предмет можна полюбити, якщо буде класний викладач зі своєю манерою викладання, зі своєю особливістю і подекуди з гумором", "зацікавленість у дисципліні у багатьох залежить від викладача", "бо викладач може як зацікавити і заохотити полюбити свою дисципліну, так і відбити бажання вивчати його предмет", "набагато приємніше ходити на пари до доброзичливого викладача, який круто подає свій матеріал, який вмє розмовляти зі студентами та який має емоційну стабільність" та ін. Лише 10,7% дали відповідь "Ні" на це питання, пояснюючи, що "імідж не показник. Викладач може одягатися як хоче, головне, щоб доносив інформацію доступно і вмів налагодити контакт зі студентами", "головне те як він викладає, а не виглядає", "я вчусь для себе, і мені все одно який імідж має викладач". Також зустрічаються серед відповідей і суперечливі, наприклад "взагалі ні, але приємно було б бачити людину, котра професійно розмовляє українською мовою та вдягнена у діловому стилі (костюм)".

Підтверджують важливість створення позитивного іміджу і відповіді на запитання "Чи намагаєтесь ви отримати інформацію про ви-

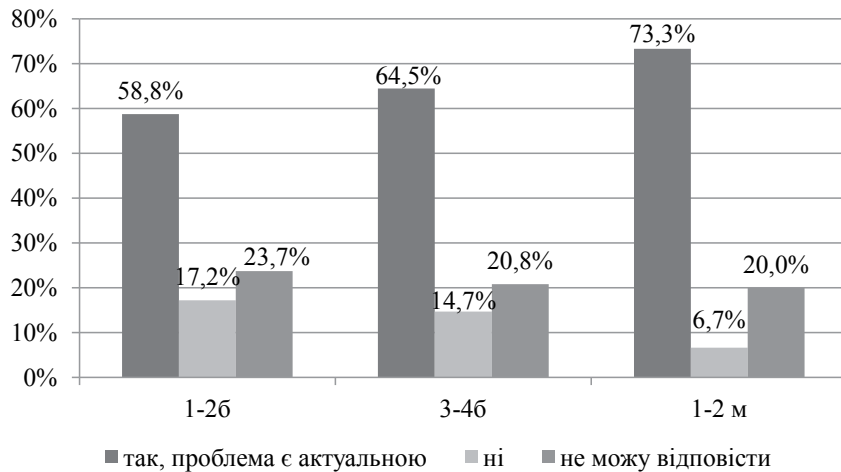

Рис. 1. Відповідь на питання "Чи актуальною сьогодні є проблема іміджу викладача ЗВО?"

Джерело: розроблено авторами

Рис. 2. Відповідь на питання "Чи намагаєтесь ви отримати інформацію про викладача від інших студентів, які вже з ним контактували?"

Джерело: розроблено авторами

кладача від інших студентів, які вже з ним контактували?" (рис. 2).

Відповідь "Так" обрали 64,5% опитаних студентів, ще 30,9% намагаються отримати інформацію про викладачів вибірково дисциплін, і ці відомості часто є вирішальними при здійсненні вибору. Відповіли "Ні" 4,5% опитаних.

При першій зустрічі з педагогом 89,1% студентів звертають увагу на манеру спілкування, 57,6% на настрій, 33,4 – на вираз обличчя, 24,8 – на зовнішність та 21,5% – на одяг. Окремі студенти відзначили також загальне враження, почуття гумору, ставлення до студентів, манеру викладання та готовність до заняття. Як розподілилися відповіді залежно від року навчання наведено на рис. 3

Найбільш важливими характеристиками викладача студенти вважають такі: вміння спілкуватися зі студентами (було обрано 95,1% респондентів), моральні якості особистості (87,4% респондентів), фахову компетентність (75,5%), психологічну витримку, емоційну стабільність (58,8%). Найменш важливими характеристика-

ми є зовнішній вигляд (25% виборів) та виразність міміки та жестів, вміння керувати ними (23,8%). Результати опитування студентів залежно від року навчання наведено на рис. 4

Також було визначено неприйнятні особливості особистості викладача на думку студентів (рис. 5). Серед найбільш неприйнятних особливостей особистості викладача 79,8% студентів обрали невміння навчати та надавати педагогічну допомогу, 75,8% – негативні моральні якості (упередженість, несправедливість, недотримання етичних норм), 72,2% – нестриманість, емоційну нестабільність, 57,9% – недостатню компетентність.

Позитивним явищем є неупередженість студентів щодо фізичних вад та зовнішньої непривабливості викладачів. Також, як показав аналіз результатів опитування, студенти достатньо толерантні у питаннях віку, статі та статусу викладачів. Так, 70% студентів надали відповідь "Ні" на питання "Чи є для вас важливим вік педагога?", 10,8% не замислювались над цим питанням і для 19,2% цей чинник важливий. При цьому на додаткове

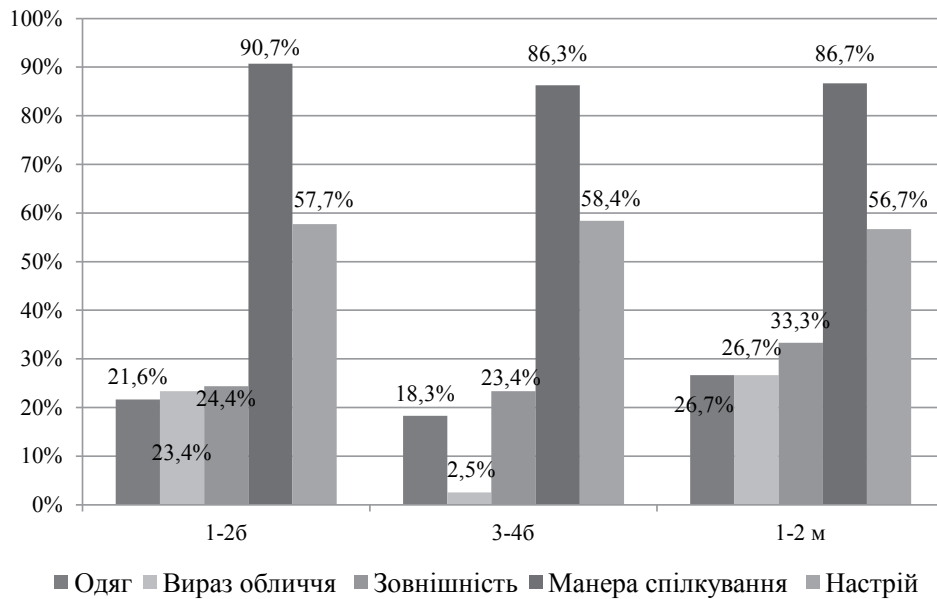

Рис. 3. Відповіді на запитання "На що ви звертаєте увагу при першій зустрічі з педагогом?"

Джерело: розроблено авторами

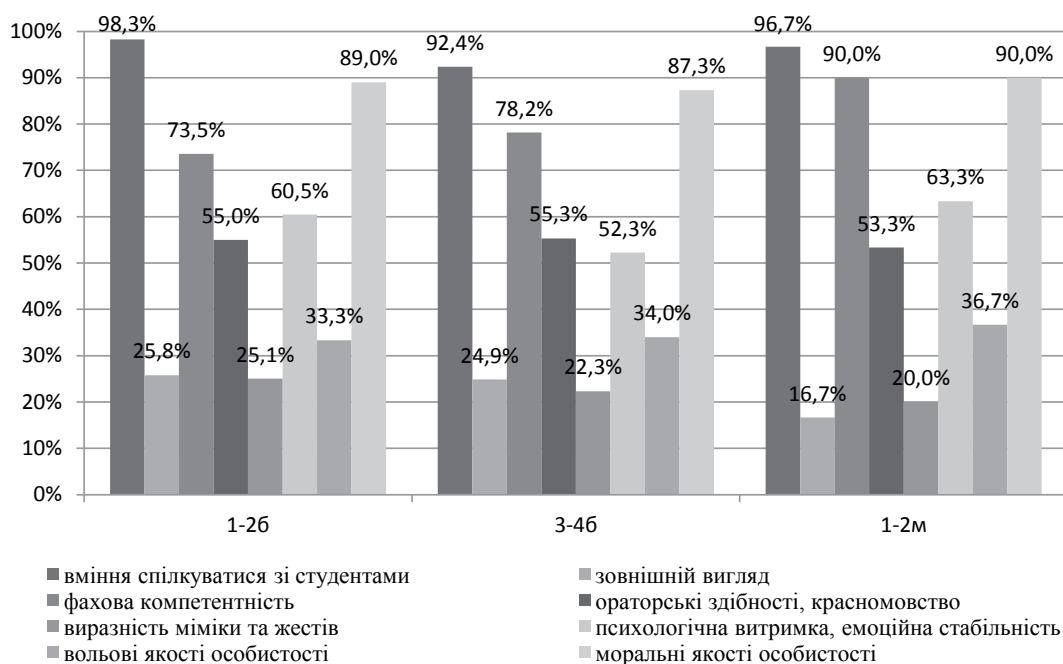

Рис. 4. Найбільш важливі характеристики викладача на думку студентів

Джерело: розроблено авторами

питання стосовно бажаного віку викладача відповіді розподілилися таким чином: 23,9% опитаних бажали б працювати з педагогом до 35 років, 29% – 35-50 років, 47,1% обрали відповідь "Не важливо".

Стать викладача визнали неважливою 92% респондентів, лише 3,4% відзначили його значимість. Однак на питання стосовно того, кого хотіли б бачити студент у ролі викладача було отримано дещо інші відповіді: 8,1% хотіли б щоб викладач був чоловіком, 7,2% – жінкою. Для 93,2% неважливим є статус викладача, 4,7% хотіли б щоб дисципліну викладав професор, а 3% – доцент.

Стосовно одягу викладача 65% студентів поділяють думку, що він не має значення, 24,8%

вважають його важливим. Більшість опитаних (76%) зазначають, що одяг викладача має бути охайним; 6,6% респондентів хотіли б щоб він носив одяг ділового стилю; 12% вважають, що викладач повинен мати свій індивідуальний стиль одягу, а 3,5% обрали відповідь "бути модно вдягненим".

Серед найбільш важливих особистісних якостей викладача студенти відзначили: справедливість (74,5%); об'єктивність (73,5%); чесність (67,3%); відповідальність (65,3%); порядність (62,4%); емоційну стабільність (62,2%).

Найбільш важливими професійними якостями викладача на думку респондентів є наступ-

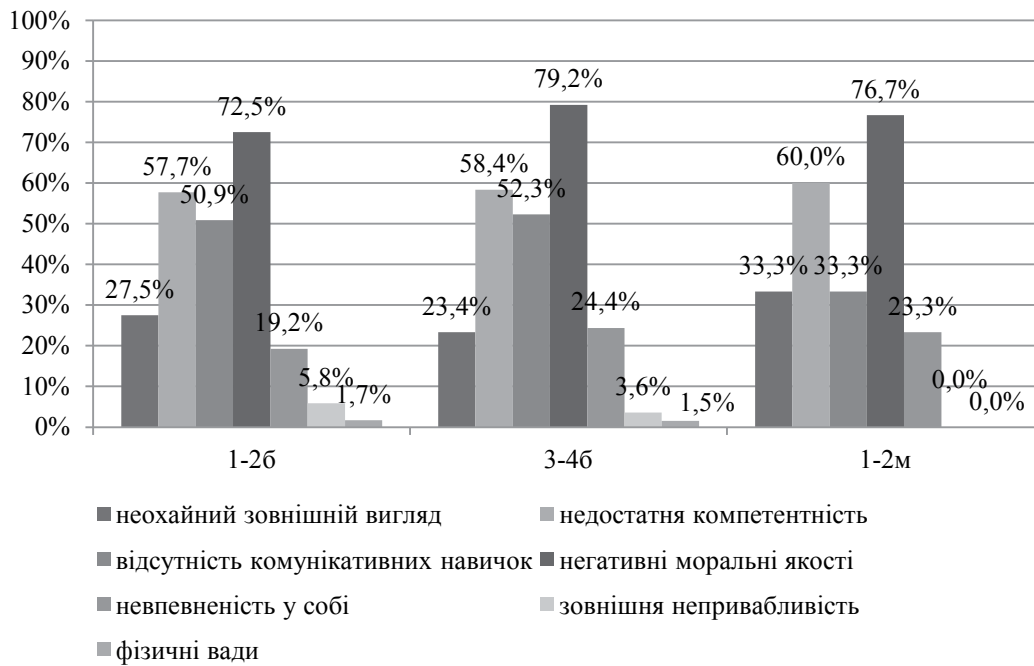

Рис. 5. Відповіді студентів стосовно найбільш неприйнятних особливостей особистості викладача

Джерело: розроблено авторами

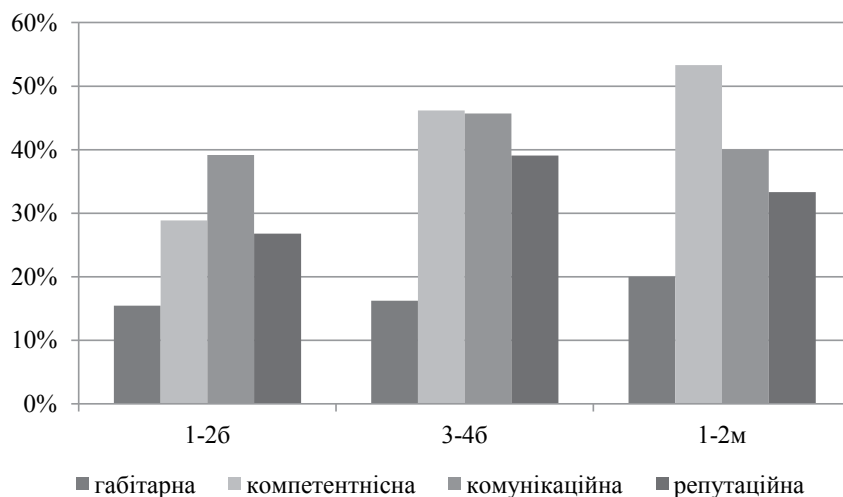

Рис. 6. Відповіді на запитання "На яку складову іміджу слід звернути увагу викладачам?"

Джерело: розроблено авторами

ні: здатність успішно взаємодіяти зі студентами (79,8%); професіоналізм (75,7%); досконале розуміння своєї наукової дисципліни (74,5%); єдність теоретичної та практичної підготовки (58,3%); здатність розв'язувати конфлікти (52,1%).

Більшість опитаних студентів (65%) вважають, що серед викладачів є такі, яким би слід більше уваги звертати на свій імідж (рис. 6).

Серед опитаних 57,3% наголошують на необхідності розвитку комунікаційної складової, 44,8% – компетентнісної; 44,6% – репутаційної та 23,9% габітарної складової.

Висновки і пропозиції. Як показав проведений аналіз, проблема іміджу викладача ЗВО є актуальною сьогодні та хвилює більшість студентів. Підтвердилася також гіпотеза про те, що

на організацію міжособистісної взаємодії та реалізацію професійних функцій викладача суттєво впливають як професійні так і особисті його якості. Також вірним є припущення, що габітарна та комунікативна складові іміджу викладача є найменш розвиненими.

Проведене дослідження підтвердило наявність у студентів вимог щодо складових іміджу педагогічних працівників. В основному це вимоги до професійної майстерності викладача, етичної академічної поведінки та комунікативної складової іміджу. Це вимагає продовження роботи у даному напрямку, яка полягає у розробці удосконаленого проекту Кодексу професійної етики та організаційної культури працівників відповідно до очікувань суспільства, ЗВО та студентів.

Список літератури:

1. Вощевська О.В. Формування іміджу викладача вищої школи. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 404–408.
2. Євтушенко Г.В., Бабошко А.І., Бушля Д.І. Імідж сучасного викладача: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2016. Вип. № 11. С. 630–634.
3. Лугова В.М., Чумак Г.М. Формування професійного іміджу викладача в закладах вищої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2019. Том 6. № 11. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/14>
4. Савченко Н. Професійний імідж викладача як складова його педагогічної майстерності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2018. № 17. С. 91–96.
5. Тимошенко В.В. Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 196–200.
6. Harjunen E. How do teachers view their own pedagogical authority? *Teachers and Teaching*. 2009. Vol. 15, no 1, pp. 109–129.
7. Kestere I. The Visual Image of Teachers: A Ten-Country Perspective. *Revista Colombiana de Educación*. 2015, no. 68, pp. 19–40.
8. Zeiger S. Signs of Professionalism in a Teacher. *Houston Chronicle*. 2018. URL: <http://work.chron.com/signs-professionalism-teacher-9324.html>

References:

1. Voshchevska, O.V. (2016). Formuvannia imidzhu vykladacha vyshchoi shkoly [Formation image of the high school teacher]. *Molodyi vchenyi*, no 12, pp. 404–408.
2. Yevtushenko, H.V. Baboshko, A.I., & Bushlia, D.I. (2016). Imidzh suchasnoho vykladacha sutnist ta osoblyvosti formuvannia [The image of the modern teacher: the essence and peculiarities of formation]. *Naukovyi Visnyk Mykolaiivskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni V.O. Sukhomlynskoho*, vol. 11, pp. 630–634.
3. Luhova, V.M., & Chumak, H.M. (2019). Formuvannia profesiinoho imidzhu vykladacha v zakladakh vyshchoi osvity [The formation of lecturer's professional image in higher education institution]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriia «Pedahohika»*, vol. 6, no. 11. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/14>
4. Savchenko, N. (2018). Profesiinyi imidzh vykladacha yak skladova yoho pedahohichnoi maisternosti [Teacher's professional image as a component of his pedagogical skills]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, no. 17, pp. 91–96.
5. Tymoshenko, V.V. (2016). Pedahohichniy imidzh vykladacha VNZ yak chastyna profesiinoy kompetentsii [Pedagogical image of a university teacher as part of professional competence]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, vol. 2, pp. 196–200.
6. Harjunen, E. (2009). How do teachers view their own pedagogical authority? *Teachers and Teaching*. Vol. 15. Issue 1, pp. 109–129.
7. Kestere, I. (2015). The Visual Image of Teachers: A Ten-Country Perspective. *Revista Colombiana de Educación*. no. 68, pp. 19–40.
8. Zeiger, S. (2018). Signs of Professionalism in a Teacher. *Houston Chronicle*. URL: <http://work.chron.com/signs-professionalism-teacher-9324.html>